

Reinhart Peter: DIE BEFRAGUNG DES BESCHULDIGTEN IM STRAFPROZESS, Verlag Peter Lang AG, Bern, 1978, p. 193.

Дело Petera Reinharta *Испитивање окривљеног у кривичном поступку* представља докторску дисертацију аутора прихваћену на Факултету за правне и економске науке Универзитета у Берну. То је податак о карактеру овог дела које, по својој садржини, представља монографску обраду једног значајног питања у кривичном поступку — положаја окривљеног. За познаваоце швајцарског кривичног процесног права није нова чињеница да је организација судова, судског поступка и правосућа у надлежности појединих кантона (према члану 64. Устава Швајцарског савеза од 29. маја 1874. године) и да се, стога, поставља питање основног опредељења — обрада свих правно регулисаних кантоналних кривичних процеса или издвајање само неких од њих. У том погледу аутор се определио за другу варијанту, а његов конкретни избор односи се на кривични поступак кантона Солуртерна регулисаног Законом од 7. јула 1970. године који је ступио на снагу 1. јануара 1971. године. Оправдање за овакав избор основе свога рада, аутор налази у томе, што закон поменутог кантона представља изразит пример модерног постављања положаја окривљеног. Многи ставови аутора прихватљиви су не само за процесни систем који је он обрадио, већ и за наше кривично процесно право, као и неких других држава, јер представљају опште захтеве савремене процесне теорије с обзиром на положај личности, па и окривљеног, у друштву уопште. У даљем излагању биће, на одговарајућем месту, указано на те ставове за које се може рећи да имају својство универзалних законодавних и научних поставки.

Монографија садржи три веће целине које носе следеће наслове: 1. Исказ окривљеног као доказно средство (стр. 3—43), 2. Дужности окривљеног (стр. 43—91) и 3. Испитивање окривљеног (стр. 91—190). У оквиру тих поглавља детаљније су обрађена питања која су у најтежњој вези са наведеним основним темама.

У првом поглављу проучен је положај окривљеног у кривичном поступку, његов исказ и признање. Те теме разрађене су према одговарајућем распореду мањих целина које садрже скуп сродних питања. Тако се код положаја окривљеног издваја, у првом реду, његова дефиниција, а затим однос између јавних и индивидуалних интереса. Ауторова дефиниција окривљеног ослања се на дефиницију овог субјекта коју налазимо код познатих процесуалиста (Peters-a, Meyer-a, Walder-a и др., стр. 4—5). Када говори о сукобу јавног и индивидуалног интереса у кривичном поступку, аутор има у виду општи интерес друштва да спречи повреду права или, бар, да их објасни и казни њихове учиниоце, с једне стране и да заштити интерес појединца, пре свега невиног оптуженог, као и трећих лица која су индиректно умешана у злочин, с друге стране. Решење овог антагонизма нужно захтева веће или мање ограничење једне или друге интересне сфере (стр. 6). Исказ окривљеног обрађен је, пре свега, са историјског аспекта, затим у светлости најчешћих разлога неистинитог и непотпуног исказа, као и правила *in dubio pro reo* (стр. 19—30). Посебна пажња посвећена је признању окривљеног. По мишљењу аутора, о потпуном признању можемо говорити само онда, ако оно обухвата све чињенице које су неопходне за примену права и ако оно

може да послужи као једини основ судске одлуке (стр. 31). Уз то, аутор издваја податке на које се односи потпуно признање и саветује поступак у случају непотпуног и опозваног признања, да би на крају указао на значај и оцену признања, као и његов однос према осталим доказима (стр. 32—41).

У другом поглављу изложене су дужности окривљеног. Као полазна основа за то аутору је послужила уставна одредба о слободи личности и, из ње произашла поставка „*presumptio boni viri*”. Због тога он негира постојање било какве дужности окривљеног да учествује у поступку (стр. 43). Извесне дужности које се, ипак, могу издвојити (дужност окривљеног да се појави пред судом и да омогући предузимање истражних радњи) представљају, по аутору, теме за расправу коју он до детаља и развија (стр. 44—61). При томе је аутор посебну пажњу посветио правном основу поменуте дужности, иако је она по њему, истовремено и право окривљеног, да би ово поглавље завршио излагањем о последицама изостанка окривљеног са главног претреса.

Што се тиче исказа окривљеног, аутор је с лакоћом обрадио његову дефиницију и форму, док је питање о правној природи овог исказа (да ли је то дужност исказивања или право окривљеног да ћути) означено као спорно позивајући се, пре свега, на контроверзу која у том погледу постоји у литератури (Walder, Pfenninger и др.). Наведен проблем настаје без обзира да ли је правна норма, која регулише овај институт, *lex perfecta* или *imperfecta* (стр. 66). Аутор се, ипак, опредељује за констатацију да постоји дужност исказивања у форми *lex imperfecta* јер је окривљени, и поред признате слободе да исказује, низом мера фактички принуђен да говори ако жели да избегне штетне последице. На пример, ћутање окривљеног може бити разлог за одређивање или продужење притвора (стр. 69, 81). Даље оправдање ове дужности аутор види у томе што једна друга дужност окривљеног — дужност појављивања пред судом — има смисла само тада ако се такав окривљени и обавезе на давање исказа. Исто тако, у кривичним поступцима Швајцарске нема изричите одредбе о праву окривљеног да ћути или о заштити таквог права (стр. 70, 72). Следећа дужност која је, као и претходна већ у свом наслову под знаком питања, дужност је истинског исказивања, према аутору, такође лате у форми *lex imperfecta* (стр. 86).

Треће поглавље аутор посвећује самом испиту окривљеног. При томе је, за разлику од претходна два одељка у којима преовлађује правна и правно-социолошка анализа, у овом одељку аутор указао и на неке ставове криминалистичке тактике који се односе на саопштавање свих доказа који стоје против окривљеног, а не само оних који представљају основе сумње (стр. 99). Ова излагања пропраћена су и објашњењима која припадају психологији исказа окривљеног јер указују на узроке његовог различитог понашања пред судом (нпр. лажан исказ окривљеног, стр. 89 и др.). Такође је указано на изричито забрањене методе за испитивање окривљеног, као и на дозвољене принудне мере (стр. 106—116). Аутор је, затим, пратио испитивање окривљеног у појединим фазама (откривање кривичног дела, истрага и главни претрес), указујући на особености сваке од њих (нпр. већа важност првог испита, круг субјеката који могу да присуствују испиту, право постављања питања окривљеном, место испитивања окривљеног и записник о том испиту, стр. 127—171).

Вредност ове књиге је двострука: она даје приказ правног регулисања једног значајног питања у кривичном поступку одређене државе, а исто тако садржи низ теоретских ставова који су прихватљиви и за кривично процесне системе осталих земаља (нарочито ставови који се тичу психологије исказа окривљеног). У научној обради наведене теме аутор је правилно доводио у везу уставне и процесне норме, као што је указивао и на њихову моралну садржину. Поједини ставови аутора могу бити подвргнути критици код обраде неких питања (нпр. његово објашњење одсуства дужности окривљеног да говори истину и права окривљеног на лаж, стр. 88—89). Међутим, шљ било ког приказа, па и

овог, није полемика са аутором, већ коректна информација о садржини његовог рада и најважнијим ставовима које он изражава било да их преузима од других теоретичара, додајући им нове аргументе, било да их самостално формулише. Исто тако, аутору се могу поставити одређене замерке и у погледу тога што није увек поштовао захтев о потпуној садржинској повезаности појединих процесних института, па, отуда, у одређеним понављањима није увек обухватио све што је у најтежњој вези са неким од њих (нпр. није обрађено право окривљеног на одбрану која чини основу његовог положаја у кривичном поступку). Ипак, у целини посматрано, аутор је остварио кохерентну и заокружену целину о основној теми коју обрађује.

др Загорка Симић-Јекић

Гај: ИНСТИТУЦИЈА латински текст и превод, посебно за правнике, Обрад Станојевић, Нолит 1982., стр. 330.

Анали су пропустили да на време региструју један значајан културни догађај: прво објављивање у Југославији потпуног текста и превода једнога од најзначајнијих извора за изучавање класичног римског права — Гајевих *Институција*. Иако је прошло већ скоро две године од тога догађаја, сматрам да није касно, и још за много година неће бити касно, да се о њему нешто каже, да се подвуче његов значај и да се тако читаоцима скрене пажња на њега. Зато сам се одлучио да овим кратким приказом томе допринесем у мери у којој ми моје радне могућности дозвољавају.

Прво на шта желим да скренем пажњу јесте изванредан Предговор у којем се говори о Гају, његовом значају, његовом делу уопште, а посебно о *Институцијама*. Он је кратак (18 страница) али пун, садржајан, аргументован и убедљив, укратко онакав какав се могао очекивати од аутора књиге *Gaius Noster*, односно од једног од најбољих савремених познавалаца Гаја и његовог дела. Јер, само изванредан познавалац може о нечему писати подједнако добро и обимну студију и кратак приказ.

Гај је имао судбину која често задеси људе чије идеје и настојања иду далеко испред времена у којем живе. За живота недовољно признат (није имао *ius publicae respondendi* — право да даје јавна мишљења о појединим питањима која су судије морале поштовати) ни цењен (само један савременик се позива на његово мишљење). Неку стотину година касније постаје један од петорице највише цењених класичних правника. Члан је „сената мртвих“, обилно је коришћен у свим тада састављеним правним зборницима. Спада међу неколико највише цитираних правника у Дигестама, а Јустинијанове *Институције* су само прерада и допуна његових. Данас његове *Институције* представљају трајну вредност културне баштине човечанства.

У чему је величина Гаја и његових *Институција*? Најкраће речено: он је први правник (ако изузмемо неке покуцаје Цицерона, који није био учени правник — *iurisprudens*, већ адвокат) који је право посматрао у целини као јединствени систем узајамно повезаних правних норми и приступио његовом историјском и теоријском (научном) проучавању. Тако су настале његове *Институције*, које су прво историјско и теоријско правно дело, не само римског, него права уопште које нам је, бар до данас, познато.

Римски правници, па и они најпознатији (Помпоније, Паул или Улпијан, на пример) нису се бавили класификовањем ни дефинисањем правних установа. Говорили су да је свако дефинисање у грађанском праву опасно (*Omnis definitio in iure civili periculosa est*). Примењујући правне норме, они нису из њих извличили опште принципе чијим би тумачењем и применом решавали поједине спорове, него су сваки поје-